

DÖNEMEÇTE YALNIZ BİR ADAM: DOKTOR ŞERİF

A Lonely Man at the Bend: Doctor Şerif

Oktay ÜZEL*

Öz

Çalışmanın “Edebiyat, Toplum ve Siyaset” bölümünde, edebiyatın genel bir tanımı yapılarak toplumun temel taşlarını oluşturan unsurlardan büyük ölçüde beslenmesi hususuna değinilmiştir. “Aşk ve Aşka Bakış” kısmında aşkın başta edebiyat olmak üzere güzel sanatların her dalını hatta hayatı besleyen en önemli duygu olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. “Sosyalleşmeye Açılan Kapı Olarak Şehir Kulübü” bölümünde ise Türkiye’nin hemen hemen her yerinde ismiyle açılmış olan kulüplerin, aydınların bir sığınma yeri olduğu anlatılmıştır. Kalelerle, aşılmaz surlar ve hendeklerle çevrili bir derebeyi konağına benzeyen bu şehir kulüplerinde aslında aydın kesimin bunalmalarını, çıkmazlarını ve en önemlisi de kısır döngüsü anlatılmıştır “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve Kasabalının Siyasetle İmtihanı” kısmında ise Türkiye’nin çok partili hayata geçiş sancıları ve demokrasiyle tanışma süreci anlatılmıştır. Tarık Buğra, *Dönemeçte* romanında çok partili hayata geçiş sürecini ve Demokrat Parti’nin de kuruluş yıllarını Akşehir’e odaklanarak yansıtmaya çalışır. Romanda siyasi gelişme ve değişimler, 1950’li yıllar Türkiye’sindeki aydın sorunsalı vb. sorunlarla birlikte Doktor Şerif, Handan, Savcı Yardımcısı Orhan, Eczacı Celal arasındaki karmaşık aşk ilişkisi de önemli bir yer tutar. Doktor Şerif, Türk siyasetinin ve aydınlarının düştüğü bunalımdan kurtarmak için mantıkta bulunduğu çareler, uygulamada yetersiz kalır. *Dönemeçte* romanı ve Tarık Buğra ile ilgili yazılarda bu hususa birçok kez değinilmiştir. Bu çalışmada ise tarihî ve sosyolojik kaynaklardan da yararlanılarak romanın önemli kişilerinden, romanın kurgusunda da oldukça işlevsel olan Doktor Şerif karakterine odaklanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: çok partili hayat, Demokrat Parti, Akşehir, aşk, şehir kulüpleri.

ABSTRACT

In the section on “Literature, Society and Politics”, by making a general definition of literature, it is mentioned that it is largely nourished by the elements that form the cornerstones of society. In the section of “Love and A Look at Love”, it has been tried to explain that love is the most important emotion that nourishes all branches of

* Öğretmen (MEB), doktora öğrencisi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye. E-posta: uzeloktay@hotmail.com. ORCID: 0000-0001-7376-4616.

fine arts, especially literature, and even life. In the section of the “City Club as a Gate to Socialization”, it is explained that these clubs, which have been opened almost everywhere in Turkey, are a place of refuge for intellectuals. These city clubs, which look like a feudal lord’s mansion surrounded by castles, impenetrable walls and ditches, actually describe the depressions, dilemmas and most importantly the vicious circle of the intelligentsia. In the section of the “Establishment Process of the Democratic Party and the Challenge of the Townspeople with Politics”, the pains of transition to multi-party life and the process of meeting democracy in Turkey are explained. In his novel *Dönemeçte* Tarık Buğra tries to reflect the transition to a multi-party system in Turkey in the 1950s and the founding years of the Democratic Party by focusing on Akşehir. Political developments and changes in the novel, together with the problems of intellectuals and suchlike problems in Turkey in the 1950s, the complex love affair between Doctor Şerif, Handan and deputy prosecutor Orhan pharmacist Celal also plays an important role. It is mentioned in previous special studies and publications on Tarık Buğra about the novel *Dönemeçte*. In this study, by making use of historical and sociological sources, the focus is on the character of Doctor Şerif who is one of the important figures of the novel and also very functional in the fiction of the novel.

Keywords: multi-party life, Democrat Party, Akşehir, love, city clubs.

Giriş: Edebiyat, Toplum ve Siyaset

İnsanın diğer varlıklardan ayıran özelliklerinden biri de hayat karşısında edindiği bütün olumlu olumsuz tecrübelerini, pek çok sanat dalıyla kendisinden sonra gelen kuşaklara aktarma ihtiyacı hissetmesidir. İnsanoğlunun yararlandığı bu sanat dallarından biri de edebiyat olmuştur (Önal, 2012: 13). Kemal H. Karpat da “edebiyatı edebiyat yapan ve bir ülkenin temel kimlik yapısını sağlamlaştıran en önemli yönü(nün) sanat” (Karpat, 2019: 32) olduğunu ifade eder.

Edebiyat kavramının sayısız kez tanımı yapılmıştır. Edebiyat, duygu ve düşüncelerin söz veya yazı ile aktarılması olarak tanımlanırken daha kapsamlı olarak edebiyat, “içinde yazarın, edebî eserin, edebî eser okuyucusunun, edebî eseri okuyucuya ulaştıran mekanizmaların, yazarın içinde yaşadığı toplumun, o toplumun biçimlendiği değerler bütünüünün de içerildiği ve edebiyat dünyası adını verdiğimiz geniş bir alana yayılmış olan faaliyetlerin hemen hepsini karşılayan bir kavram” (Emre, 2005: 200) olarak tanımlanır. Edebiyat, toplumun temel taşlarını oluşturan unsurlardan büyük ölçüde beslenir. Toplumun temel kaynakları ise gelenek ve görenekler, dinî inançlar, tarihî geçmişi, siyasal yaşantısı ve coğrafi şartların farklı olması gibi un-

surlardır. Bütün bu unsurlar doğrudan veya dolaylı olarak edebiyatın ekseninde yer alır (Güneş, 2011: 1-2).

Edebî eserler, yazar tarafından salt bir duruşla kaleme alınmazlar. Mutlaka toplumun dinamiğini oluşturan unsurlardan etkilenecek yazılır. Berna Moran'ın ifade ettiği gibi “eserler gelişi güzel gökten inmez, onların yaratıcıları, ülkelerin iklimi, fiziksel, politik ve sosyal koşulları tarafından belirlenmiştir. Belli nedenler belli sonuçlar doğurur. Biyolojide, fizikte, jeolojide olduğu gibi edebiyatta da bir determinizm vardır.” (Moran, 2005: 84). Eseri determinizm mantığıyla okumak ve değerlendirmek şüphesiz eserin hem daha iyi anlaşılmasına hem de iyi analiz edilmesine kolaylık sağlar.

Millî kültürü, tarihî kimliği sinesinde barındırarak siyasi güç kazanma yollarını arayan Türkiye, I. ve II. Meşrutiyet, çok partili hayata geçme denemesi ve nihayetinde Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesiyle (Karpaz, 2019: 11) kayda değer tecrübeler edinir. Türkiye'nin siyaset tarihinde aksaklıklar yaşansa da önemli adımlar atıldığı görülür. Türk edebiyatının önemli yazarlarından Tarık Buğra, Türkiye'nin siyasi tarihine *Dönemeçte* adlı romanıyla ışık tutar. Tarık Buğra, Türkiye'deki siyasi gelişmeleri ve demokrasiye geçişte yaşanan sancılıları kişi, kasaba, şehir ve toplum üzerindeki etkisini özellikle *Dönemeçte*, *Yağmur Beklerken*, *Gençliğim Eyvah* adlı romanlarında belirgin bir şekilde işlemiştir.

*Dönemeçte*¹ romanı Türkiye'de tek partili siyasetten çok partili siyasi hayata geçişte yaşanan buhranları Anadolu'da bir kasabaya odaklanarak aslında Türkiye'nin genelinde durumun benzer olduğuna dikkat çeker. Tarık Buğra'nın Türk siyasetindeki tarihsel süreci kasaba eksenli işlemesi onun hayat hikâyesiyle doğrudan ilintilidir (Tekin, 2008: 32). Tarık Buğra'nın kasaba hayatı üzerinden Türk siyasetinde yaşanan sıkıntıları anlatmasında kuşkusuz babasının o dönemde siyasetin içinde olması ve Akşehir kasabasında Demokrat Parti ilçe yönetiminde bulunması da etkili olmuştur (Coşkun, 2008: 266). Tarık Buğra, kasabada yaşayan Doktor Şerif, Fakir Halid, Operatör Cevdet Bey, Kör Muallim, Savcı Bey, Hâkim Bey vb. kasabada görev yapan daha nice memur ya da kişilerden hareketle siyasetteki aksaklıkları tespit ederek kendince çözümler üretmeye çalışır. *Dönemeçte* romanı, Beşir

¹ *Dönemeçte* romanı ilk olarak 1976 yılında Tercüman gazetesinde 14 Mayıs- 18 Eylül tarihleri arasında tefrika edilir. 1980 yılında Ötüken yayınlarından kitap olarak basılır. Daha sonra *Dönemeçte* romanı *Dönemeç* ismiyle Tuncay Öztürk ve Okan Uysal'er'in yönetmenliğinde 7-28 Ekim 1988 tarihleri arasında TRT'de dizi olarak dört bölüm halinde yayınlanır (Ayvazoğlu, 2008: 12-21). *Dönemeç* dizisinde Çetin Tekindor, Haluk Kurtoğlu, Sümer Tilmaç, Nilgün Akçaoğlu gibi ünlü isimler rol almıştır.

Ayvazoğlu'na göre “çok partili hayata geçiş sancılarının fon olarak kullanıldığı” bir aşk romanıdır” (Ayvazoğlu, 2018: 149). Osman Gündüz de *Dönemeçte* romanı ile ilgili olarak bir Anadolu kent doktoru ile dul bir kadın arasındaki aşk ilişkisi çevresinde çok partili sisteme geçişin sancıları olduğunu söyler (Gündüz, 2007: 324). Romanda aşk hikâyesiyle birlikte Türkiye'deki çok partili siyasete geçiş döneminin sancularına değinilmiştir. Yazar bu sancuların etkilerini anlatırken kasaba insanların kültürlerini ve ekonomik durumlarını, yöneten ve yönetilen ilişkilerinden doğan tedirginliklerini de çok iyi yansıtır (Alper, 2016: 215).

Tarık Buğra kasabada yaşanan parçalanmışlıkları romandaki kişilerden hareketle hem kendi hayatlarını hem de halkla devleti temsil edenle çatışmasını anlatır:

Romana adını veren dönemeç, Doktor Şerif'in yaşantısının ve Türkiye'nin çok partili döneme geçiş sürecinde yaşadığı sancının metaforudur. (...) Dönemeci, bir bakıma yönetimin ciddi bir el değiştirme dönemi olarak görmek, aynı değişimin Şerif'in yaşantısındaki yansımalarını da görmeyi gerektirir. Şerif artık hem kendisi hem de halkı temsil etmenin verdiği sorumlulukla bir şeyler yapmakta, en azından çabalamaktadır. Bu nedenle romandaki dönemeçlerin tümü aslında birbiriyle bağlantılıdır. Bu genelde ülkenin, özelde ise Şerif'in yeni bir yola girdiği dönemeçtir. Şerif bu dönemece, entelektüel sorumluluğun etkisiyle, bir kaygı neticesinde ulaşmıştır (Ankay, 2019: 12-13).

Dönemeçte romanının ana kişilerinden Doktor Şerif'in hayatından kesitler Tarık Buğra'nın hayat hikâyesiyle benzeşir. Örneğin Tarık Buğra, tıbbiyede öğrenci iken yolda Akşehir'den hocası ile karşılaşır. Hocası, Tarık Buğra'yı aydınların takıldığı meşhur Küllük kahvesine götürür. Küllük kahvesi, Üniversite ile Beyazıt Cami'sine yakın bir yerdedir. Bu kahve, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Fuat Köprülü, Ali Nihat Tarlan, Nurullah Ataç gibi ünlü fikir, edebiyat ve sanat adamlarının gittiği bir yerdir. Kısa bir süre sonra Tarık Buğra da Küllük'ün müdavimlerinden biri olur. Hatta tıbbiyede sınıfta kaldığı için yurttan atılan Tarık Buğra, birkaç ay Küllük'te sandalyeleri birleştirip tavlayı yastık ederek yatıp kalkmak zorunda kalır. O dönem için büyük sıkıntılar yaşasa da Tarık Buğra, yazarlık mayasının atılmasında Küllük günlerinin katkısı olduğunu düşünür. Yazar, yaşadığı bu sıkıntıları büyük bir şans olarak görür. Tarık Buğra, yıllar sonra o günlerle ilgili olarak Küllük kahvesi, borcunu ödeyemediği birkaç alacaklıdan birisi olduğunu, bu kahveye kültürümüzün ve medeniyetimizin sindiğini söyler (Ayvazoğlu, 2018: 50). Küllük'ün edebi-

yat ve kültüre bağlılığını, babasının kitapları kadar beslediğini ve zenginleştirdiğini ifade eder. Ayvazoğlu, bir başka eserinde de “*Dönemeçte* romanındaki Doktor Şerif de tıbbiyeyi başarmış bir küllük mezunu” (Ayvazoğlu, 2008: 23) olduğunu ifade eder.

Doktor Şerif, Tarık Buğra'nın hayatından kesitler sunduğu kadar gerçekte toplumsal değişimin sancılarını yaşayan Türk aydınını sembolize eder (Özcan, 2018: 145). Doktor Şerif'in yaşadığı çatışmalar romanda şu şekilde yansıtılır:

Önündeki dönemecin zorluğunu anlıyordu. Ve düşünüyordu ki dönemeç yalnız kendisinin değil, bütünüyle Türkiye'nin, Türkiye insanlarının önünde idi... Üstelik bir yol ayrımı söz konusu değildi. Yol mutlaka bu dönemeçten geçecekti. Bütün gücüyle mesleğine sarılmak. (...) Mesleğindeki çalışmaları ve aldığı sonuçlar onu tam anlamıyla tatmin etseydi aklının kıyısından olsun geçer miydi particiliği, mebusluğu? Ve o tatmin yaygın olsaydı politikacılık da meslek olup meslek haysiyetine ve verimliliğine kavuşmaz mıydı? Meydan tatminsizlerin tatmin arayışlarına mı kalırdı? (Buğra, 2017: 206).

Doktor Şerif'i sadece bir yönden değerlendirmek eksik olacaktır çünkü Doktor Şerif, zaman zaman kendisiyle çelişmektedir. Kendisi akıl ve duygu dünyasında çözümlerini bildiği halde pratik uygulamada çelişkiler ve çatışmalar yaşar. Doktor Şerif için bu durum, adeta karakteristik özelliğini alır:

Doktor işte bu kadere dramatik buluyordu: Dünyanın, insanlığın kaderi başlangıçtan bu yana nasılsa hep öyle kötü ile iyinin, doğrulukla dolandırıcılığın, vurgunculuğun, kalleşliğin, güzel ile çirkinin ihanetin, gaddarlığın benzerlerinin de ebediliği demekti bu. Yürek dayanır mıydı buna? Başkaldırmadan katlanılabilir miydi bu kade-re? (...) Mizaç denilen şey gerçekten de yenilemiyordu; değiştirilemiyordu. Evet işte kader olan'dı ve her şey mizaca göre oluyordu. İnsan kaderini kendi çiziyor, daha doğrusu onu beraberinde getiriyordu (Buğra, 2017: 162, 191).

Hayatı boyunca kendi dünyasında akıl ve duygu çatışması yaşayan Doktor Şerif, çok sevdiği Handan'ı önce Eczacı Celal'e, sonra Savcı Yardımcısı Orhan'a kaptırır. Şerif'in ayrıca Türk siyasetinin ve aydınının düştüğü bunalımdan kurtarmak için teoride bulunduğu çareler, uygulamada yetersiz kalması da diğer bir çatışmasıdır.

Doktor Şerif'i değerlendirebilmek için Eczacı Celal ve Savcı Yardımcısı Orhan'ın iyi analiz edilmesi gerekir. Eczacı Celal, Doktor Şerif'in üniversite yıllarından arkadaşısıdır. Fakir bir aileden gelen Celal maddi anlamda çok sıkıntı yaşamıştır. Öğrencilik yıllarında pansiyon evde kalır. Pansiyon evi, Rabia ile annesi işletmektedir. Zamanla Rabia ile Celal arasında yakınlık olur. Celal'in okulu bitirmesinden sonra Rabia'nın verdiği sermaye ile bu kasabaya gelerek eczanesini açar. Zaman içerisinde kendisinin yeteneğiyle de işleri, düşündüğünden çok daha iyi ilerleyerek zengin olur. Rabia'ya olan tüm borçlarını fazlasıyla ödeyip Rabia'yı terk eder. Eczacı Celal, kişinin iç dünyası, yüzüne yansır sözünü doğrularcasına çok çirkin biridir:

Celal, sebepleri anlatılamayacak gibi gelen bir biçimde çirkindi. Ölçsüzlüğün, sonra renk ve çizgi aykırılıklarının rastlanamaz bir numunesi gibiydi. Kısa ve kamburca bir beden. Göğüsler ve omuzlar pehlivanlarınkı gibi. Kollar uzun. Buna karşılık belden aşağısı çelimsiz, bacaklar çarpık. Daracık bir alın. Parmak parmak kaşlar, yarım denecek kadar kısa. Gözler kirli ela. Şakak ve yanaklar tüylü. Burun eğri, çene kocaman, yumru yumru. Güçlü mü, korkunç mu, ayırt edilemez. Asıl bahtsızlığı kuvvetli oluşudur; çünkü kuvvetinin ürkütücülüğü vardır. Sezildi mi ne yapacağı kestirilmeyen, adı konmamış hayvanları andırır (Buğra, 2017: 29-30).

Bütün bu çirkinliğiyle birlikte “olaylara ve insanlara faydacı açıdan yaklaşan” (Bulut, 2014: 112) Eczacı Celal, Operatör Cevdet Bey'in kızı Handan ile evlenmek için kurnazca plan yapar. Cevdet Bey'in içki ve kumar borçlarını kapatması için iyilik adı altında yüklüce para yardımında bulunur. Handan'ı Cevdet Bey'den istediğinde, Cevdet Bey, sözde iyiliğin karşısında Celal'in Handan'la evlenmesine razı olur. Handan da babasını zor durumda bırakmamak için sevmediği Eczacı Celal'le evlenmeyi kabul eder. Doktor Şerif, bütün bu olaylar karşısında çok üzülür. Gerçekte Doktor Şerif'le birbirlerini seven Handan, Doktor Şerif'ten beklediği açılımı, cesareti görememiştir. Eczacı Celal gibi bir başka faydacı, fırsatçı olan Savcı Yardımcısı Orhan, Eczacı Celal'le nişanlı olduğunu bildiği halde Handan'ın kalbini kazanarak sevgili olurlar. Handan, Eczacı Celal'den ayrılmak için babasından ve Doktor Şerif'ten yardım ister. Nişan atma sürecinin daha da hızlanması için kendisi de nişanlısı Eczacı Celal'le konuşmaya gider. Atik'e göre “Handan'ın kendisine uygun bir eş bulup evlenemeyişinde de üvey anne sendromunun etkisi vardır. Çünkü Handan, aradığını bulamamaktadır. Daha doğrusu ne aradığını bilememektedir. Sevgiyi, aşkı arayışlarında bile, üvey anne hastalığının etkisi” (Atik, 2018: 32) vardır. O konuşmadan sonra Eczacı Celal, zehir içerek

intihar eder. Eczacı Celal, intihar etmeden önce Doktor Şerif'e bir mektup bırakır. Eczacı Celal, intihar etmekle sadece kendi hayatını bitirmemiş Doktor Şerif, Handan, Savcı Yardımcısı Orhan olmak üzere birçok kişinin yaşamını işin içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

Doktor Şerif hem aşk konusunda hem de aydın sorumluluğunda başarısız olduğu için tükenmişlik yaşarken adeta imdadına esnaflık yapan Fakir Halid yetişir. Fakir Halid, yazar Tarık Buğra ve Doktor Şerif için tam idealize edilmiş bir kişidir:

Mesleği Şerif'e ayrı bir kafa yapısı vermiş, ona bir dünya görüşü sağlamasa bile çetin bunalımlar, içinden hala çıkamadığı tereddütler getirmişti. Ve doktor, işte Fakir Halid'i tanıdı. (...) İnsanoğlunun ebedi macerasına bir ölümsüzün, Mevlana'nın merceğinden bakabilmek için yılmaz bir sabırla uğraşan Fakir Halid (Buğra, 2017: 27-28).

Fakir Halid, ilçenin en zengin kişisidir. Herkes, Fakir Halid'in zenginliğinden bahsederken bir o kadar da tutumlu olmasından dolayı ilçe halkı, ona Fakir lakabını takmıştır. Eski Ağır Ceza Reisi de Fakir Halid'e "Emanetçi Sultan" der. Bu kişiyi çok merak eden Doktor Şerif, Fakir Halid'le tanışmak için mağazasına gider. Şerif, Halid'i elinde Mevlana'nın *Mesnevi* kitabını görür. *Mesnevi* üzerine konuşmaya başlarlar. O günden sonra Doktor Şerif'le Fakir Halid, çok iyi bir dost olmuştur. Rıza Bağcı, Fakir Halid için diğer roman kahramanlarından çok farklı özelliklere sahip, son derece dindar birisidir. Sabah namazından sonra dükkânını kepenklerini besmeleyle açıp hayırlı müşteriler beklerken Mevlana'nın eserlerini okuyan, romanda kimseyi horlamayan, suçlamayan, "su katılmamış" bir halk adamı olarak tanıtıldığını söyler (Bağcı, 2004: 24-25).

Fakir Halid de Doktor Şerif'i sevip saymaktadır. Halid'e göre Şerif, her ne kadar şehir kulübüne takılan aydınlar gibi içki de içse, oyun da oynasa diğerlerinden ayıran farklı bir yönü vardır. Şerif, diğer aydınlar gibi Halid gibilere ön yargıyla yaklaşmaz. Hatta Halid gibi namazında niyazında dini bütün biri olmak ister:

Şerif'i gördü, içi sızladı: Severdi onu; ötekilere benzemez o derdi. Gerçi bilirdi, o da öteki yüksek memurlar gibi namazdan, niyazdan kopmuştu. Ama arada ciddi bir ayrılık vardı. Şerif bunu marifet saymazdı. Asıl önemlisi de namazında niyazında olanlara hor bakmazdı. Dahası da vardı. (...) Doktor birdenbire kolunu tutuvermişti: Halid Ağa, bak şu suratıma, camiye gidecek hal var var mı?

Sağ gözünün kirpiklerinde bir damla yaş büyüyor, büyüyordu. Düş-tü, düşecekti. Ve Halid bu yüzü seviyor, candan benimsiyor, tertemiz buluyordu (Buğra, 2017: 37).

Doktor Şerif, Fakir Halid'le yaptığı dinî, siyasi sohbetlerde çoğu zaman Fakir Halid'in düşüncelerine hak vermektedir. Özellikle Cumhuriyet'ten sonra başlayan büyük değişimlerin okuryazarların köklerini bıçak gibi kestiği, aydınları halktan kopardığı düşüncesini kabul edip destek verir. Fakir Halid, aydınla halk arasını tekrar güçlendirmek için demokrasinin emin ellerde olması gerektiğini düşünür. Ülkenin siyaset yolunda bir dönemeçte olduğunu ve ülkenin geleceğini bu dönemeçlerin belirleyeceğine inanan Halid, Doktor Şerif'i siyasete girip milletvekili olması için ikna eder. Şerif, bilinçli bir aydın olma düşüncesiyle teklifi kabul eder. Bir süre sonra milletvekili seçilip Ankara'ya gider. Doktor Şerif'in siyaset anlayışı, Ankara'daki siyasete uymamıştır. Büyük hayal kırıklığı yaşayan Şerif, ciddi ciddi istifa edip kasabaya dönmeyi düşünür; ama kendisini seçen, kendisinden umut bekleyen halka karşı sorumlu olduğunu, onlara söz verdiğini düşündüğü için bu düşüncesini hiçbir zaman gerçekleştiremez: "Ankara'yı sevmiyordu, tam ortasına düştüğü politikadan, özellikle de particilikten tiksiniyordu. İstifayı sık sık düşünür olmuştu; ama bu karar için kendisini serbest sayamıyordu." (Buğra, 2017: 270).

Handan, Orhan'la evlenmesine rağmen istediği mutluluğu bulamayınca Eczacı Celal gibi zehir içerek intihar eder. Eczacı Celal'in intihar etmesinin etkisiyle Orhan da Handan'la mutluluğu yakalayamaz. Doktor Şerif de yaşanan bütün bu acılardan kurtulmak ve bir aydın olarak üzerine düşen görevi yerine getirmek için siyasete atılsa da bir aydın, bir birey olarak o da mutlu olamaz.

Tarık Buğra'nın *Dönemeçte* romanı da dâhil romanlarındaki kişiler genel bir değerlendirmeden geçilirse, "aşırı gururlu, çıkarıcı, kendini beğenmiş kişilerle onların karşısında olacak gönüllü yardım sever özverili, başkasının derdini kendisine dert edinen kişiler görülür. Kişilerin bu özellikleri de çoğunlukla değişik nedenlerle içlerine kapanmalarıdır. Bu yüzden de bunalımlı kişilerdir." (Önertoy, 1984: 151).

Aşk ve Aşka Bakış

Bir nesneye karşı duyulan aşırı sevgi olarak tanımlanan aşk, sinemanın, edebiyatın vs. gibi alanların hatta hayatın beslendiği en önemli ve vazgeçilmez bir duygu olarak tanımlanır. Aşk duygusu pek çok filmin çekilmesinde ve romanın yazılmasında ilham kaynağı olmuştur. Tarık Buğra'nın *Döne-*

meçte adlı romanında yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'nin siyasi tarihinde çok partili hayata geçiş dönemi anlatılıyor olsa da eserin temelinde başta Doktor Şerif olmak üzere Eczacı Celal ve Savcı Yardımcısı Orhan'ın Handan'a karşı duydukları aşkı yani aşk üçgenini anlatan bir eserdir.

“İçinde buram buram sevgiler tütmeyen bir romanı başarılı saymayan Tarık Buğra” (Çağın, 2010: 48) diğer eserlerinde olduğu gibi *Dönemeçte* adlı romanında da aşk duygusunu romanın başından sonuna kadar hissettirerek anlatır. Başta ana karakter Doktor Şerif ile Handan ikilisi arasında karşılıklı olarak birbirlerine açıkça söylemeseler de aşkın en masum hali vardır. Eczacı Celal'in Handan'a olan tek taraflı aşkı, menfaat ve fırsatçılık üzerine kuruludur. Eczacı Celal, Handan'ın babası Operatör Cevdet Bey'e sözde karşılık beklemeden kumar borçlarını öder ve Cevdet Bey'e sık sık borç verir. Eczacı Celal'in Cevdet Bey'e iyilik yapmasının temelinde Handan'la evlenme isteği vardır. Cevdet Bey de kızı Handan'ın Celal'le evlenmesini istemeyerek de olsa kabul eder. Kasabaya yeni atanan genç Savcı Yardımcısı Orhan, kasabaya gelirken trende tesadüfen Handan'la karşılaşır. Orhan, tabir-i caizse ilk görüşte Handan'a âşık olur. Handan, “bu kişiliksiz ama genç ve yakışıklı, sevimli adama kayıtsız” (Gökçek, 2010: 57) kalamayarak Orhan'ın aşkına karşılık verir. Handan'ın sözlüsü Eczacı Celal, cinayet mi intihar mı olduğu netlik kazanmayan bir şekilde ölür. Bir süre sonra Orhan'la Handan evlenirler; ancak Eczacı Celal'in müphem ölümü Doktor Şerif, Handan ve Orhan'ın hayatlarını allak bullak eder. Handan'la Orhan'ın evlilikleri kabusla dönmüştür. Handan, Eczacı Celal'in ölümünün vicdan azabına dayanamayıp intihar ederek hayatına son verir.

Tarık Buğra, *Dönemeçte* romanı başta olmak üzere eserlerindeki birçok kahramanlarında büyük yalnızlık ve bekleyiş vardır (Fedai, 2020: 174). Bu büyük yalnızlık ve bekleyiş *Dönemeçte* romanındaki Doktor Şerif'te özellikle aşk konusunda çok belirgindir.

Operatör Cevdet Bey, okulların tatil olmasıyla yanına gelecek olan Handan'ı karşılayacakları günün sabahına kadar Doktor Şerif'le birlikte Şehir Kulübü'nde kumar oynamıştır. Trenin gelmesine yarım saat kala Doktor Şerif, Şehir Kulübü'nün bahçesindeki şadırvanın fiskiyesinde alçalıp yükselen topu seyretmektedir. Doktor Şerif, su ile topun mücadelesini hayata benzetmektedir. Bu düşünceler içerisinde topla suyu izlerken “Handan'ı düşünmediğine kendini inandırarak” (Buğra, 2017: 8) direnmeye çalışır. Ancak Handan'ı düşündüğü için kendini ayıplayarak zihnini dağıtmak istercesine garsondan çay ister. Öte yandan okulların tatil olmasıyla trenle kasabaya gelen Handan, kasabaya yaklaştıkça kendisini yorgun ve bezgin hissetmek-

tedir. Bu yorgunluğunu uykusuzluğuna yorumlamak ister; fakat yorgun ve bezgin olmasına sebep Doktor Şerif'tir:

Handan kendisini yorgun, daha kötüsü bezgin mi bezgin buluyordu. Uykusuzluktan diye düşünmek istedi. Ama olmadı ve bir kere daha yakaladı: Şerif orada, aklının kıyısında idi ve kendisi de onu hatırlamak istemiyordu. Dudaklarını kemirdi. Bütün mesele bu idi. Sert bir dönüşle kocaman valizine uzandı (Buğra, 2017: 17-18).

Handan, Doktor Şerif'e olan ilgisini, aşkını kendisine bile itiraf etmek istemez. Doktor Şerif'le Operatör Cevdet Bey, Handan'ı istasyonda karşılayıp evlerine giderler. Doktor Şerif, baba kızı baş başa bırakmak ister ama onlarla kalmayı çok istediği gibi Handan da Doktor Şerif'in kalmasını çok ister: "Aslında, onun kalmasını kendisi kadar Handan'ın istediği de belliydi." (Buğra, 2017: 55).

Doktor Şerif'in kendi iç dünyasında en büyük korkularından biri, günün birinde kasabaya gelen bir kişinin Handan'ı elinden almasından korkmasıdır. Doktor Şerif'e bu korkuyu yaşatan duygu ise Handan'ın hâlâ birine gitmemiş olmasına bağlıdır. "Çünkü Handan'ın hâlâ birisine gitmeyişi artık kendisine bağlılığı yüzünden değildi; artık, sadece Handan'ın aradığını bulamayışındandı. Artık o aşk bitmişti; Şerif'in mahkûmiyetini de damgalayarak bitmişti." (Buğra, 2017: 59).

Doktor Şerif, aşkına karşılık bulup bulamayacağını kesin olarak bilemezse de Handan'ı bekleme konusunda kararlıdır. Doktor Şerif, Handan'ı bir baba dostu, olsa olsa bir dert ortağı olduğunu düşünür. Bu duygunun kendisinde büyük acılar yaratacağını ve bu duruma bir çilekeş gibi katlanacağını hisseder. Dürüstlüğü ikinci bir din olarak gören Doktor Şerif'in aşk anlayışının diğer adı, Handan'a beslediği saygıydı. Handan'ı ancak Handan'ın kendisini istediği sürece isteyebileceğini düşünmektedir. Doktor Şerif'in korkusu, kendisini istemeyip de Handan'ın kendisine layık olmayan birine gönlünü kaptırması, aldanması ve iyi birini seçemeyeceği düşüncesine kapılmıştır. Doktor Şerif'e göre aşkın değer ölçüsü, dostlukla bir olmasıdır.

Handan ise Doktor Şerif'i düşünmekte ve kendisi için bir diriliş bulmak istemektedir. Handan, annesiz büyümenin hüznü ile farklı kompleksler yaşamaktadır. Bu komplekslerden biri de Doktor Şerif'i farkında olmadan düşündüğü için yaşamaktadır; ancak Doktor Şerif'i düşünmeyi bırakırsa bu kompleksden kurtulacağından da emin değildir. Handan annesiz büyümenin ezikliğini, bütün hıncını herkese kızmakta bulur. Kasabaya bir daha adım atmamaya, Marmara kıyısındaki bir kasabada yaşayan halasının yanında

kalmaya karar verdiğini mektup yazarak babasına iletir. Babası Operatör Cevdet Bey, bu durumdan kendini suçlayıp kızının kendisinden uzaklaştığını düşünerek telaşa kapılır. Kızını bu düşüncesinden vazgeçirmesi için arkadaşı Doktor Şerif'ten İstanbul'a Handan'ın yanına gidip kızını ikna etmesini ister. Doktor Şerif, Operatör Cevdet Bey'in ısrarlarına dayanamayıp İstanbul'a Handan'ı ikna etmeye gider.

İstanbul'da bir kız yurdunda kalan Handan'ı, yurdun misafir odasında karmaşık duygular içinde beklemeye başlar. Çünkü bir yandan ağabey olarak gördüğü Operatör Cevdet Bey, diğer yandan da Handan'ı üç yıl önceki çocukluk halinden çıkmış, güzelliğine güzellik katmış biri olarak görür. Adeta Handan'ı “yalnız çok değişmiş değil, çarpıcı da bulmuştu(r)... Düpedüz çarpılmıştı(r).” (Buğra, 2017: 64-65). Handan'ın güzelliği karşısında karmaşık duygular yaşamaktadır. Bir an kendisini Operatör Cevdet Bey'in damadı olarak hayal eder. Bu hayali her ne kadar saçma olsa da hayalden dolayı kendisini mutlu hisseder. İlk görüşmede dönmeyi kabul etmeyen Handan, daha sonraki görüşmede kasabaya dönmeye ikna olur. Doktor Şerif'in dönüş yolunda Handan'a salep fincanını uzatırken eli, Handan'ın eline tesadüfen dokunduğunda Handan, bu dokunuşla aşk duygusunu bedeninde kontrol edilemez bir şekilde hisseder: “Bir insanın eli nasıl ateş gibi olurmuş, beden nasıl titrer, ürperir, sarsılmış ve öpüş ne imiş, artık biliyordu. (...) Bu dokunuşla göz göze geldikleri zaman yüzünün bir kızarıp bir ayva sarısına dönüşmesi için gözlerinin buğulanması için yetmezdi bunlar.” (Buğra, 2017: 66). Handan, Doktor Şerif'e çok büyük bir ihtirarla bağlanır. Bir kış günü tek başına evde otururken Doktor Şerif'e karşı duyduğu aşkı daha fazla bastırarak Doktor Şerif'e söylemeye karar verir:

Duyduğu ve henüz denemediği, ne olduğunu bilmediği hazzı dayanamaz hale gelmişti. Gözleri dolu doluydu ve arada bir iri bir damla kirpiklerinden kurtuluyor, pespembe yanaklarının ateşinde yavaş yavaş kuruyordu. Hüzne sığındı... Çocukluğunda tortulaşan elemelerinden ve o korkunç boşluktan söz etti. Aslında Şerif'e duyduğu aşkın şarkısını okuyor, kurtarıcısına övgüler, minnetler sunuyordu. Beni ben yaptın demek istiyor, bu cümleyi arıyordu. Ama acele etmeden, tadını çıkara çıkara (Buğra, 2017: 67).

Doktor Şerif ise Handan'ın bu durumunu anlamaktan uzaktır. Bu durumunun anne özleminden kaynaklandığını sanarak onu öz kızı gibi sevdiğini söyleyip teselli etmeye çalışır. Bu teselli karşısında Handan'ın Doktor Şerif'e duyduğu aşkın büyümesi bozulmuş ve Handan hayâl kırıklığına uğramıştır. Handan'a göre bu duygu durumu tam bir hastalıktır. Kalbin, kulağın, gözün

doktoru olduğunu; ancak bu durumunu tedavi edecek bir doktorun olmadığını düşünür. Doktor Şerif'i kastederek en azından bu durumunu hiçbir doktorun umursamadığını düşünerek çok üzülür. Bir süre sonra Handan, sevgisini anlayamadığı için Doktor Şerif'e düşman olur ve ondan öç alma hırsıyla yaşar. Savcı Yardımcısı Orhan'ın akrabası Şükûfe Hanım, Orhan'ı kendi çocuğu gibi görüp sahiplendiği için Handan'la Orhan'ın arasını bularak yakınlaşmasını sağlar. Bu durumun farkında olan Doktor Şerif, içten içe Şükûfe Hanım'a kızmakta, ona dış bilemektedir.

Bütün bunlar yaşanırken, olayın seyrini değiştirecek başka bir olay gerçekleşir. Handan, kumar borçlarından dolayı kasabada itibarı düşen babasının onurunu kurtarmak için babasına maddi anlamda yardım eden Eczacı Celal'le nişanlanmak zorunda kalır. Doktor Şerif, bu haberi duyunca canı çok sıkılmış, bütün umutları suya düşmüştür. Haberin doğru olup olmadığını öğrenmek için Handan'ın evine gider. Handan'la Doktor Şerif kısa bir süre odada baş başa kalınca Handan, büyük bir gerginlik ve heyecan içinde Doktor Şerif'in elini tutarak mahcubiyet içinde bütün içini döker.

Sevmiştim ben seni... bir genç kız nasıl ve ne kadar sevebilirse öyle. Uzanıp elini tuttu Şerif'in. Saygım gene öyle... sana karşı. Ömrüm oldukça da sevgiyle anacağım seni. Sen benim ilk sevgilimsin. Bambaşka bir şeydir bu. Bana mutluluğu tattırdın sen. Birdenbire çekti Şerif'in elini ve öptü. Kısacık bir öpüş. Bıraktı hemen. Ama artık yok. Şimdi... Şerif anlamaya çalış; ha sen ha Celal Bey... artık herkes bir (Buğra, 2017: 134).

Bu olay karşısında Doktor Şerif'in gözleri dolar. Büyük üzüntü içinde evden ayrılır. Doktor Şerif, uzun bir süre dürüstlük ve aşk konusunda düşüncelerle inzivaya çekilir. Kasabada Handan ile Eczacı Celal'in nişanlanması büyük şaşkınlıkla karşılanır. Öte yandan Şükûfe Hanım, bu duruma aldırmayarak Handan ile Orhan'ın arasını yapmaya devam eder. Handan, Eczacı Celal'le nişanlı olmasına rağmen Orhan'a âşık olur. Handan, Eczacı Celal'den iyilikle ayrılıp Orhan'la evlenmek istemektedir. Handan Doktor Şerif'ten kendisi için Eczacı Celal'le konuşup nişanı atması için yardım ister. Eczacı Celal, bir şartla Handan'dan vazgeçeceğini ve şimdiye kadar babasına verdiği borçları ödemek kaydıyla Handan'ı bırakacağını söyler. Sert tartışmalar sonunda Eczacı Celal, nişanı atmaya razı olur.

Ertesi gün Eczacı Celal'in ani ölüm haberiyle kasaba yer yerinden oynar. Eczacı Celal'in ölümünün cinayet mi yoksa intihar mı olup olmadığının anlaşılması için Savcı Yardımcısı Orhan ve Doktor Şerif, görevlendirilir. Araş-

tırma sonucunda Handan'ın Celal'in içkisine arsenik koyduğunu, Eczacı Celal'in de bile bile arsenikli kadehi içerek intihar ettiği anlaşılır. Eczacı Celal'in intihar etmesi başta Doktor Şerif olmak üzere Handan ve Orhan'a büyük kaoslar yaşatır. Bir süre sonra Handan'la Orhan evlenmesine rağmen büyük huzursuzluklar baş göstermeye başlar. Bu bunalım içinde Handan, arsenikle intihar ederek hayatına son verir. Doktor Şerif ise Fakir Halit'in ısrarıyla siyasete atılarak milletvekili seçilip Ankara'ya gider. Doktor Şerif, siyasette de aradığını bulamayıp büyük hayal kırıklığı yaşar.

Dönemeçte romanında görülen Doktor Şerif, Savcı Yardımcısı Orhan ve Eczacı Celal'in Handan'a duydukları çoğulcu aşk, sonunda her birinde büyük üzüntü ve hayal kırıklığı yaratarak hüznle noktalanmasına neden olmuştur.

Sosyalleşmeye Açılan Kapı Olarak Şehir Kulübü

Tarık Buğra'nın *Dönemeçte* romanını yazmadan önce kaleme aldığı “Şehir Kulübünde”² başlıklı hikâyesi için Jale Parla, “sevgi sayesinde arınma öykülerinin iyi bir örneği” (Parla, 2020: 164) olduğunu ifade eder. Yazar Buğra açısından bu hikâye, *Dönemeçte* romanı için bir ön hazırlık gibidir. Necmettin Turinay, Buğra'nın hikâyesi ve romanıyla ilgili benzerlikler konusunda önemli tespitlerde bulunur:

Tarık Buğra'nın *Dönemeçte*'sini okuyunca yazarın Şehir Kulübü'nü fon olarak kullandığı bir hikâyesinin bulunduğunu hatırlamamak mümkün olmadı. Bu hikâyeyi yeni baştan okuduk. Hikâye Şehir Kulübünde adını taşıyor. *Dönemeçte*'nin bütün malzemeleri, nüve halinde hemen hemen bu hikâyededir. Kulübü işleten Şükrü, kulüpteki akasyalar, Kızılışik Tepesi, Takvun Deresi, ceza yargıçsı Münir Cevdet Bey, Veteriner ve Eczacı hemen hepsi *Dönemeçte*'nin de bünyesinde yer alırlar. Bu eski hikâyesinden hareket eden yazar, yeni eserine Demokrat Parti olayı ile Handan tipini ilave etmiştir (Turinay, 1981: 36).

“Şehir Kulübünde” adlı hikâyesinde Tarık Buğra, daha özenilmiş bir anlatıma ve kısa cümleleri bırakarak daha yoğunluklu cümlelere geçer. Bir roman hazırlığı görünümünde olan (*Dönemeçte*) “Şehir Kulübünde” tahlil ustalığının var gücüyle hissedildiği bir hikâyedir” diyen Sevinç Çokum da (2008: 78-79) Necmettin Turinay gibi benzer tespitlere değinir.

² Tarık Buğra'nın “Şehir Kulübünde” adlı hikâyesi 1964 yılında *Hikâyeler* adıyla kitap olarak Günaydın Yayınları tarafından basılmıştır.

“Şehir Kulübü” adlı hikâyede aynı ismi taşıyan mekân ile *Dönemeçte* adlı romanda geçen şehir kulübü, aydınların kendi aralarında görünürde sosyalleşebildiği tek mekândır. Bu mekânlar, dışarıyla tamamen izole bir şekilde yaşamaktadır. Şehir kulübünde kasabadan düşünce ve yaşantısıyla farklı bir hayat döngüsü vardır. “Geç vakitlere kadar oynanan kumar, kumarda kaybedilen paralar ve erkeklerin kendilerini çürüten yalnızlığı” (Barbarosoğlu, 2020: 218) üzerine kurulan bu ilişkiler, aydın ile toplum arasındaki derin uçurumu gözler önüne sermektedir. Gün içerisinde resmî dairelerde vatandaşlara mahkeme duvarını andıran suratlarını gösteren memurlar, akşamları ise şehir kulübünde sabahlara kadar içilen içkilerle, oynanan kumarla, aralarında yaptıkları seviyesiz şakalarla tam tersi bir davranış sergilemiş olurlar (Turinay, 1981: 36). Kalelerle, aşılmaz surlar ve hendeklerle çevrili bir derebeyi konağına benzeyen bu şehir kulübünde günlerini geçiren bu aydınlar, dışarıya çıktıkları zaman zırlara bürünmüş gibidirler. Adeta halkla muhatap olmamak için sanki atlarını mahmuzlayıp dötrnala geçer gibi uzaklaşan kişilerdir (Buğra, 2017: 46).

Doktor Şerif, tıp eğitimini aldıktan sonra doktor olarak Anadolu’da bir ilçeye³ tayin olur. İlçede hükümet doktoru olarak çalışan Doktor Şerif, halkın sesi olmanın yanında kendi değerleri içinde çatışan, aslında olmak isteyip de olamayan bir aydını temsil ederken zamanlarının çoğunu şehir kulübünde geçiren diğer memurlar ise ideal olmayan kişileri temsil eder. Bu değerlendirme kasabada yaşayan Fakir Halid’i kapsamaz. Çünkü Fakir Halid, “kasabanın yerlisi bir esnaf olarak Doktor Şerif’in eksik kaldığı noktalarda kasaba hayatının ve sosyal yapının ayrıntılarına dair bilgiler” (Kavaz, 2008: 218) sunan bir karakterdir. İlçede şehir kulübünden hiç çıkmayan ilçenin ileri gelen bu aydınları, bütün gün oyun oynayan, içki içen ülkenin kalkınması için kafa yormayan, üzerlerine ölü toprağı serpilmiş gibidir (Çakır, 2019: 39). Doktor Şerif, bu aydınların üzerlerinden ölü toprağını atmak, mücadele etmek için çabalar:

Bu içki sofraları, bu bitmez tükenmez gevezelikler, sonra bu briç, poker, tavla, sıfır veya resmi masaları... Ve hepsinin töre değeri kazandırılmış şakaları, öfke veya saldırı taklitleri, başarı ve yenilgi kurntuları... her şey, her şey –Şerif için– ancak böyle yorumlanabilirdi. Bu uyku tozu serpilmiş hayat kesimine ilk isyan eden Şerif değil-

³ Romanda geçen bu ilçenin ismi, açıkça Akşehir olarak söylenmez. Ancak yazar Tarık Buğra’nın hayatında Akşehir, çok önemli bir yer tutması dolayısıyla romanda geçen bu ilçenin Akşehir olduğu izlenimi vermektedir.

di; hemen hemen her yeni gelen memur eskilerin yakasına sarılıp uyandırmak, gerçek hayata çevirmek için sarsmak isteğini duyumuştur. Ama daha diplomanın mürekkebi kurumadan her şey bitiyordu (Buğra, 2017: 75-76).

Doktor Şerif de şehir kulübüne sık sık giden biridir. O da bir süre sonra onlar gibi içki masalarına katılır, oyunlar oynar. Onlar gibi davranırken onları uyarmak için yaptığını söylese de neden böyle davrandığını kendisinin de bilmediğini itiraf eder:

Şerif'in büyük, küçük bütün oyunlara ve içki sofralarına katıldığı olurdu. Bunu da hep kendine sarsmak, uyarmak, uyandırmak, zaman zaman da kendine göre hareket etmek için yapardı. Ama için için itiraf ederdi ki, istediği nedir, hangi sonucu almak, onları nereye götürmek niyetinde? Kendisi de pek bilmez. Bildiği tek bir şey vardır; o da böyle olmamalıdır, işler bırakılmamalıdır, insanlar bırakılmamalıdır (Buğra, 2017: 83-84).

Doktor Şerif, Fakir Halid'in desteğiyle bilinçlenmeye çalışsa da başarılı olamaz. Şehir kulüpleri aslında buldukları yerlerde bir aydın öğretücü değerinden gibidir. İdealist aydınları bir süre sonra nasıl öğütüp yok ettiğini, bu romanda Doktor Şerif'in gözlemleriyle daha iyi görülür.

Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve Kasabalının Siyasetle İmtihani

Cumhuriyet'in 29 Ekim 1923 yılında ilan edilmesinden sonra ülkenin modern ve hızlı bir şekilde gelişim göstermesi için halkın da siyasi anlamda katılımı ve katkısı istenir. Bu düşünceyle 1923 yılında ilk siyasi parti olan Cumhuriyet Halk Partisi kurulur. Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesine kadar 27 yıllık tek partili bir siyasi süreç yaşanır. Bu zaman zarfında ülke yönetiminde köklü devrimler ve değişiklikler olduğu gibi çok partili siyasi yaşama geçiş denemeleri yapılmasına rağmen çok ciddi sıkıntılar da yaşanır. Celal Bayar'ın önderliğinde Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi kişilerin desteğiyle 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti kurulur. Parti kurulduktan dört yıl sonra 14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Parti, yapılan seçimi kazanarak hükümet kurmaya hak kazanır.

Tarık Buğra'nın *Dönemeçte* adlı romanında vaka zamanı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarda, Demokrat Parti'nin muhalefette olduğu 1946-1948'li yıllardır. Kısacası yirmi sekiz yıllık tek partili hayattan sonra çok partili bir hayata geçişin yapıldığı bir dönemi/dönemeci anlatmaktadır (Özcan, 2018: 137). Türkiye'nin siyasi yaşamı yani çok partili dönemi, bir Anadolu

kasabasındaki yansımaları ve kasaba insanının buna verdikleri tepkiler (Be- yaz, 2020: 440) Doktor Şerif'in gözlemleriyle anlatılır.

Handan'ın Savcı Yardımcısı Orhan'ı tercih ederek onunla evlenmesi, Doktor Şerif'te büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Doktor Şerif, Handan'a olan aşkını unutmak ve başka işlerle meşgul olmak için esnaf Fakir Halid'in dükkanına giderek onunla bol bol sohbet eder. Fakir Halid de Doktor Şerif'in siyasete girmesini çok ister; çünkü Fakir Halid, "politikanın soysuz ellere geçmesine razı olamadığı için oradan birilerinin bu işe öncülük etmesini ister, bekler. Köylü, esnaf nasıl paraya kavuşunca kendisini kaybediyorsa, politik gücü elde edince de kendisini kaybedecektir. Bunun için onların bilgi- sizliklerinden değil hırslarından hınçlarından korkmaktadır. Bir kasabalı ola- rak bu meseleleri akıl eren birileriyle konuşmak ister." (Törenek, 2008: 230). Fakir Halid'in ısrarı ve yönlendirmesiyle siyasete girmeye karar verir. Doktor Şerif, şehir kulübünün müdavimleri olan memurları "ruh cüzzamı, karakter cüzzamı, cüzzamlılar" (Buğra, 2020: 263) gibi adlarla tanı koyduğu kişilere benzetir. Sözde aydın diye tabir edilen bu memurların kumar ve içkili yaşan- tılarıyla ülkeye katkılarının olamayacağını düşünen Doktor Şerif, bu sözde aydınlarla ülkenin gelişemeyeceğine de inanmaz. Bir yandan da ülkede "milli şef ve ona yamayanlar; yani otoriter düzen. Öte yandan da gönül çe- len sloganları ile demokrasi, halkı yönetime katan hürriyetler düzeni" (Buğ- ra, 2017: 265) içinde boğulmuş bir kasaba, bir ülke, demokrasi sınavı ver- mektedir. İbrahim Kavaz, *Dönemeçte* romanında da *Yağmur Beklerken* de olduğu gibi bir kasabada yaşanan siyasi gelişmelerin, halk- aydın ilişkisi, değerlerin yozlaşması ve mevcut sorunlar karşısında üretilen çözüm yolları- nın ele alındığı bir kasaba romanı olduğunu, bundan hareketle *Dönemeçte* romanının bir Anadolu kasabasından hareketle Türkiye'nin küçük ölçekli bir panoramasını verdiğini, mesleki yozlaşma ve memurlarla halk arasındaki kopukluğu dile getirdiğini ifade eder (Kavaz, 2008: 217).

Doktor Şerif, milletvekili seçilerek Ankara'ya gider. Kısa bir süre sonra ülkenin kalkınması için büyük umutlar beslediği siyasetten aradığını bula- maz. Kendisi aşkta olduğu gibi siyasette de büyük hayal kırıklığı yaşamıştır. Doktor Şerif, Ankara'da "kendisi zerre kadar benimseyemeyeceği bir çevre ve çalışma alanı içinde tam bir sürgün hayatı yaşıyordu. Ankara'yı sevmi- yordu, tam ortasına düştüğü politikadan, özellikle de particilikten tiksiniyor- du. İstifayı sık sık düşünür olmuştu; ama bu karar için kendisini serbest sa- yamıyordu. Dayanılması güç tedirginliği içinde, kendisini en çok seven ve tanıyan insanlar için bile, geçimsiz, kavgacı, hatta - kim inanırdı bir yıl ön- cesine kadar? - burnu büyük birisi olup çıkmıştı." (Buğra, 2017: 270) Bu dü-

şünceler içinde hayal kırıklığı yaşayan Doktor Şerif, kendi hayatının ve ülke siyasetinin dönemecinde yalnızlığı buram buram hissedenden bir bireydir.

Sonuç

Tarık Buğra, yazdığı hikâye, roman ve gazete yazılarıyla Türk siyasi ve sosyal hayatın nabzını tutmayı başarmış önemli bir yazardır. *Dönemeçte* adlı roman, hem kasabada yaşayan her kesimden kişileri temsil etmesi açısından romanda çokça kişinin yer alması hem de konu ve sosyal içeriği açısından en önemli romanlar arasında yerini almayı başarmıştır. Tarık Buğra, romanında sadece Türk siyasetinin ve sosyal yapının değişimini, dönemecini ele almakla kalmaz, aynı zamanda romanın ana kişisi Doktor Şerif'in insanî duygularını, pişmanlıklarını, aşk çıkmazında yaşadıkları ikilemlerini anlatır. Doktor Şerif, kasabada hem mesleği hem de toplumun aydın bir bireyi olarak Türkiye'nin siyasî ve sosyal oluşumunda kanaat önderliğini temsil ediyor olsa da aslında yazar Tarık Buğra, okuyucusuna Doktor Şerif'i toplumun herhangi bir bireyi gibi günahıyla sevabıyla, aldığı kararlar karşısında yaşadığı pişmanlıklarını, üzüntülerini, sevinçlerini anlatarak sıradan bir insan olduğunu da göstermeye çalışır.

Doktor Şerif, aralarında yaş farkı olmasına rağmen çok yakın arkadaşının kızı Handan'a âşıktır. Bu durumu kendisine dahi itiraf etmekten çekinir. Yaş farkına rağmen Handan da Doktor Şerif'i sevmektedir. Handan'ın Doktor Şerif'in aşkına karşılık vermesi aslında Doktor Şerif'in mutlu olması için büyük bir fırsattır. Ancak Doktor Şerif, olaya mantıksal yaklaşarak Handan'ın kendisine olan ilgisini anlamazlıktan gelir. Doktor Şerif'in anlamazlıktan gelmesi Handan için büyük bir hayal kırıklığına neden olur. Doktor Şerif'in bir aydın olarak Türk siyasetinin gelişmesi için birtakım idealleri vardır. İdeallerini gerçekleştirmek için milletvekili seçilip Ankara'ya gider. Ancak Ankara'da karşılaştığı siyasetin çok farklı olduğunu görünce milletvekili olduğuna pişman olur. Pişmanlıktan kurtulmak için istifa etmek istese de seçmenine saygısızlık olacağı düşüncesiyle milletvekillikten istifa edemez. Doktor Şerif'in gerek duygusal gerek siyasî hayatında yaşadığı pişmanlıklar hiç peşini bırakmayacaktır.

Tarık Buğra, Doktor Şerif'in olaylar karşısında yaşadığı bu ikilemleri, okuyucuya aktarmada çok başarılıdır. Yazarın başarılı olmasındaki neden, sosyal ve siyasi konularda karşıt görüşlerin değerlendirmesini yaparken eleştirmekten çekinmemesidir. Örneğin *Dönemeçte* romanında Demokrat Parti'nin kurulma sancılarının yansımaları, kasaba üzerinden anlatılır. Kasabada halkın, şehir kulübünde ise aydın diye tanımladığı okumuş memur ke-

simin reaksiyonlarını bir roman havası içinde okuyucusuna sezdirmeyi başarıırken aynı zamanda var olan gerçekler hakkında da düşündürmeyi amaçlar. Tarık Buğra, *Dönemeçte* romanında Doktor Şerif ve çevresini örneklem alarak bu düşüncelerle adeta Türkiye'nin genel bir panoramasını çizer.

Kaynakça

- Alper, Feridun (2016). "Tarık Buğra". *TDV İslam Ansiklopedisi Ek-1*. İstanbul: TDV Yayınları, 215-217.
- Ankay, Nurcan (2019). "Dönemeçte Romanı Üzerine Bir Entelektüel Kaygı Okuması". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 46: 11-27.
- Atik, Şerefnur (2018). "Tarık Buğra'nın Dönemeç Adlı Romandaki Kadın Kahramanlar". *AÜ DTCF Türkoloji Dergisi*, 22: 27- 40.
- Ayvazoğlu, Beşir (2008). "Tarık Buğra İçin Bir Biyografi Denemesi". *Tarık Buğra*. Ed. Mehmet Tekin ve Ebru Burcu Yılmaz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 13-23.
- Ayvazoğlu, Beşir (2018). *Büyük Ağa: Tarık Buğra*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bağcı, Rıza (2004). "Tarık Buğra'nın Dönemeç Romanında Kişiler Karakterizasyon". *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1): 11-28.
- Barbarosoğlu, Fatma (2020). "Yağmur Beklerken'de Zaman İzi". *Tarık Buğra Kitabı Hatırlayıp Yeniden Bulmak*. Ed. Asım Öz. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 217-224.
- Beyaz, Yasin (2020). "Türk Siyasi Tarihinin Dönemeçlerinde Mütereddid Bir Romancı: Tarık Buğra". *Tarık Buğra Kitabı Hatırlayıp Yeniden Bulmak*. Ed. Asım Öz, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 431-448.
- Buğra, Tarık (1964). *Hikâyeler*. İstanbul: Günaydın Yayınları.
- Buğra, Tarık (2017). *Dönemeçte*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, Yıldırım (2014). *Tarık Buğra'nın Romancılığı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, Sezai (2008). "Siyaset ve Siyasi Meseleler Karşısında Tarık Buğra". *Tarık Buğra*. Ed. Mehmet Tekin ve Ebru Burcu Yılmaz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 245-271.
- Çağın, Sabahattin (2010). "Tarık Buğra'nın Romanlarında 'Yeniden Doğuş' Teması". *Romancı ve Hikâyeci Yönüyle Tarık Buğra*. Ed. Fazıl Gökçek. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, 39-48.

- Çakır, Dilek (2019). “Dönemeçte Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış”. *MUTAD*, 6: 31-45.
- Çokum, Sevinç (2008). “Tarık Buğra’nın Hikâyeleri”. *Tarık Buğra*. Ed. Mehmet Tekin ve Ebru Burcu Yılmaz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 77-89.
- Emre, İsmet (2005). *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fedai, Özlem (2020). “Tarık Buğra’nın Acemi Kalem Tecrübeleri: Üç Tefrika Romanı Üzerine”. *Tarık Buğra Kitabı Hatırlayıp Yeniden Bulmak*. Ed. Asım Öz. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 167-178.
- Gökçek, Fazıl (2010). “Tarık Buğra’nın Romanlarında Çok Partili Hayata Geçişin Sancıları”. *Romancı ve Hikâyeci Yönüyle Tarık Buğra*, Ed. Fazıl Gökçek. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, 49-62.
- Gündüz, Osman (2007). “Cumhuriyet Dönemi 1960 Sonrası”. *Türk Edebiyatı Tarihi 4*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 279-382.
- Güneş, Mehmet (2011). *Sosyal Meseleler Karşısında Aka Gündüz*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2019). *Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kavaz, İbrahim (2008). “Tarık Buğra’nın Romanlarında Toplumsal Değişimin Yansıtıcı Mekânı: Kasaba”. *Tarık Buğra*. Ed. Mehmet Tekin ve Ebru Burcu Yılmaz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 211-220.
- Moran, Berna (2005). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önal, Mehmet (2012). *Edebiyat Sanatı-Edebiyat Teorisi - Belâgat ve Retorik-Edebiyat ve İletişim*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Önertoy, Olcay (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, Tarık (2018). “Tarık Buğra’nın Dönemeçte Romanında Dönem/ Dönemeç”. *Türk Dili*, 804: 137-146.
- Parla, Jale (2020). “Hümanist Bir Zaman Öykücüsü: Tarık Buğra”. *Tarık Buğra Kitabı Hatırlayıp Yeniden Bulmak*. Ed. Asım Öz. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 157-165.
- Tekin, Mehmet (2008). “Tarık Buğra’nın Sanat ve Edebiyat Anlayışı”. *Tarık Buğra*. Ed. Mehmet Tekin ve Ebru Burcu Yılmaz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 27-57.

- Törenek, Mehmet (2008). “Tarık Buğra ve Akşehir”. *Tarık Buğra*. Ed. Mehmet Tekin ve Ebru Burcu Yılmaz, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 221-231.
- Turinay, Necmettin (1981). “Tarık Buğra Dönemeçte”. *Töre Dergisi*, 116-117: 34-37.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*